

Projekt prilagodbe stalnog postava Etnografskog muzeja za slijepo i slabovidne osobe

Prema podacima iz Hrvatskog registra osoba s invaliditetom Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, u 2022. godini registrirano je 20.526 osoba s oštećenjem vida, od čega je njih 2.707 registrirano na području Grada Zagreba¹. Iako ovaj broj čini manje od 0,4% ukupnog broja stanovnika Grada Zagreba², sukladno svijesti o nužnosti otvaranja muzeja što širem krugu korisnika, i Etnografski muzej je u 2023. godini predstavio projekt prilagodbe za slijepo i slabovidne osobe. Bitno je naglasiti da Muzej već godinama organizira programe prilagođene slijepim i slabovidnim osobama, no do sada su to uvijek bile aktivnosti orijentirane na organizirane skupine koje su dolazile isključivo posredstvom neke od udruga u kojima se okupljaju. Ova prilagodba predstavlja iskorak jer omogućuje individualnim slijepim i slabovidnim posjetiteljima da sami posjete Muzej bez prethodne najave, u vrijeme kada njima odgovara.

Stalni postav Etnografskog muzeja smješten je na dvije etaže. U prizemlju se nalazi dvorana u kojoj su izloženi predmeti iz Zbirke izvaneuropskih kultura, dok je na prvom katu smješten stalni postav narodnih nošnji Hrvatske, zapravo reducirani i ponešto izmijenjeni postav iz 1972. godine. Izuzev nekolicine predmeta, uglavnom tradicijskog namještaja, predmeti su izloženi u staklenim vitrinama. Jedini interaktivni dijelovi postava su ergometar na kojem se reproduciraju dnevnički zapisi braće Seljan u dijelu izvaneuropskih kultura te interaktivni kiosk u dijelu s narodnim nošnjama, putem kojega posjetitelji mogu razgledati virtualne zbirke Muzeja te igrati *Memory* ili slagati *puzzle*. Iz navedenog je jasno kako slijepa ili slabovidna osoba, ako dođe sama, bez pratnje i izvan organizirane skupine, ostaje zaključna za cjelokupno muzejsko iskustvo.

Projekt prilagodbe dijela stalnog postava pokrenut je s ciljem otvaranja Muzeja još široj publici te omogućavanja jednoj marginaliziranoj skupini korisnika da uživaju u hrvatskoj i svjetskoj baštini. Ovaj projekt ostvaren je sredstvima Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, a proveden je u suradnji s Tiflološkim muzejem, koji je zaslužan za osmišljavanje koncepta i metodologije prilagodbe. Izvedbu pojedinih elemenata proveli su Terriero j.d.o.o., Link 2 d.o.o. te Hrvatska knjižnica za slijepo, a cijela prilagodba osmišljena je prema okvirima zadanima u projektnoj prijavi.

1 <https://www.stampar.hr/hr/novosti/dan-bijelog-stapa-15-listopada-2022>, zadnje gledano 30. 6. 2023.

2 Prema popisu stanovništva iz 2021. godine, u Zagrebu je bilo ukupno 767.131 stanovnika. Dostupno na https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/statistika/popis%202021%20konačni%20rezultati/Popis%202021._konačni%20rezultati_Grad%20Zagreb_web.pdf, zadnje gledano 7. 7. 2023.

Sama prilagodba sastoji se od nekoliko elemenata, od kojih neki omogućavaju slijepim i slabovidnim osobama samostalno kretanje i fizički pristup određenim lokacijama u Muzeju, dok drugi omogućavaju pristup predmetima i njihovoj interpretaciji. U prvu skupinu pripadaju podne trake vodilje i ukupno šest taktilnih orijentacijskih planova. Trake vodilje postavljene su od ulaznih vrata Muzeja³ do blagajne, na kojoj osoba može dobiti informacije direktno od zaposlenika Muzeja ili može pregledati prvi orijentacijski plan. On daje informacije o prizemlju Muzeja, položaju dvorana, smještaju prve taktilne knjige te lokaciji toaleta, suvenirnice i stubišta koje vodi do prvog kata. Odavde trake vode dalje po prizemnom dijelu Muzeja, navodeći osobu do toaleta, dva orijentacijska plana od kojih svaki prikazuje prizemlje (dvoranu stalnog postava i dvoranu za povremene izložbe) te do prve taktilne knjige u postavu izvaneuropskih kultura. Trake se nastavljaju do stepenica na prvi kat, odakle vode korisnike do još dva orijentacijska plana s prikazima dvorane stalnog postava i dvorane povremenih izložbi te lokacije druge taktilne knjige. Podne trake su postavljene sve do drugog kata Muzeja, gdje na ulazu u multifunkcionalnu dvoranu stoji posljednji orijentacijski plan s njenim prikazom. U ovoj dvorani održavaju se radionice, predavanja, koncerti i slična događanja te smo smatrali bitnim da i slijepim i slabovidnim korisnicima omogućimo samostalan pristup do nje.

Svi orijentacijski planovi pojednostavljeni su prikazi muzejskog prostora, a na svakom je označena lokacija osobe u trenutku kada stoji ispred njega. Prostori koji su nedostupni posjetiteljima, poput ureda i čuvonica, izostavljeni su s planova kako ne bi zbunjivali korisnike, a svaka prostorija označena je drugačijom bojom radi lakšeg snalaženja slabovidnih osoba. Orijetacijski planovi postavljani su tako da prikaz prostora na njima odgovara stvarnom rasporedu prostora u odnosu na osobu koja stoji ispred svakog plana. Ovakav način videćim osobama može djelovati zbunjujuće jer na pojedinim mjestima tlocrti izgledaju kao da su postavljani naopako, no upravo ovakvo postavljanje omogućuje ciljanim korisnicima lakšu orijentaciju u prostoru.

Svakako je bitno slijepim i slabovidnim osobama omogućiti samostalno kretanje i snalaženje po prostoru muzeja, no ono što je možda i bitnije jest omogućiti im pristup predmetima i njihovoj interpretaciji. Narav muzejskih predmeta često je prepreka za fizički pristup u punom smislu te riječi jer jedna od uloga muzeja jest njihovo čuvanje. Diranje muzejskih predmeta i dalje je u većini institucija nemoguće, no postoje načini kako omogućiti taktilno iskustvo bez brige da će se originalni predmeti oštetiti. Korištenje replika je svakako najzastupljeniji način, no s obzirom na zadane okvire ovoga projekta, u ovoj fazi nismo bili u mogućnosti izraditi replike predmeta koje smo željeli prikazati.

Projekt je predviđao izradu dviju taktilnih knjiga s reljefnim crtežima. Iz stalnog postava narodnih nošnji Hrvatske izabrano je 18 predmeta, a iz postava izvaneuropskih kultura njih 13, dakle sveukupno 31 predmet. Obje knjige strukturirane su na isti način. Na početku svake od njih nalazi se uvodni dio s informacijama o dijelu postava na koji se knjiga odnosi, i to na crnom tisku te na Braillevom pismu, uz audiozapis kojemu se pristupa skeniranjem QR koda putem vlastitoga pametnog telefona. Knjige uvijek s lijeve strane sadrže tekst na crnom tisku i Braillevom pismu. Radi se o kombinaciji predmetnih legenda, koje uz naziv predmeta sadrže i lokalitet, dataciju, materijale i dimenzije, te kratkih tekstova koji, uz osnovni fizički opis, donose i poneku zanimljivost o samom predmetu, njegovoj funkciji ili simboličkom značenju. S desne strane uvijek se nalaze pripadajući reljefni crteži. Njih su, prema fotografijama predmeta, pri-

3 Nažalost, trake nisu postavljene i ispred samog ulaza u Muzej.

premile stručnjakinje iz Tiflološkog muzeja⁴, a radi se o prikazima jednostavnih obrisnih linija predmeta bez suvišnih detalja. Linije su većinom izvedene u dvije razine reljefa, pri čemu je viši reljef korišten za obrise, a niži za ispune pojedinih detalja. Neki od kompleksnijih predmeta predstavljeni su s dva reljefna crteža – jedan prikazuje cijeli predmet, dok drugi (na istoj stranici) prikazuje izdvojeni detalj (npr. ukras na rukavu i slično). Na dnu desne stranice nalazi se reljefna šestotočka i uz nju QR kod, što omogućava lakšu aktivaciju audiozapisa, koji uz osnovne podatke i opis originalnog predmeta sadrži i verbalni opis crteža.

Iako se odabir tridesetak predmeta ne čini kao velik ili zahtjevan posao, zadatak koji je stavljen pred muzejske pedagoginje⁵ nije bio nimalo lak. Iako reduciran, stalni postav narodnih nošnji i dalje je veoma bogat raznovrsnim predmetima. Prilikom odabira trebalo je paziti da izabrani predmeti budu zanimljivi, ali da ih se može pojednostaviti dovoljno da reljefni crtež ima smisla. Isto tako, pozornost je posvećena tome da sve tri etnografske zone⁶ budu barem donekle jednako zastupljene. Iz ovog dijela postava izabrano je osam lutki u cjelovitim narodnim nošnjama (Kupinec, Levanjska Varoš, okolica Slavenskog Broda, Labinština, Orebič, okolica Perušića, Kosore, Konavle) te deset pojedinačnih predmeta (ženske cipele iz Brezovice, muški šešir iz Remeta, torba iz Kosora, šticle iz Slavonije, koraljna ogrlica iz Kupinca, građa (ukrasni rub nošnje) iz Dalmatinske zagore, marama sa zlatovezom iz Gorjana, prekrivač iz Kaniže te tabletići od čipke s Paga i iz Lepoglave). Iz stalnog postava izvaneuropskih kultura izdvojeno je i prilagođeno 13 predmeta – štitovi iz Etiopije i Kine, skulpture iz DR Kongo, Solomonskih Otoka i otočja Nikobari, raspelo iz DR Kongo, maska s Papue Nove Gvineje, figura Moai Kavakava s Uskršnjeg Otoka, slika na kori eukaliptusa iz Australije, netsuke (ukrasna kopčica) iz Japana, igračka litjoko iz Brazila, perjanica iz Južne Amerike te košara iz Etiopije. Pri selekciji iz ovog dijela postava nit vodilja bila je odabir raznih tipova predmeta iz što više predstavljenih kultura, kako bi se barem približno pokazala raznovrsnost i širina postava izvaneuropskih kultura.

Ova faza prilagodbe bila je ograničena okvirima projektne prijave, no nadamo se kako ćemo u budućnosti uspjeti još više otvoriti stalni postav Etnografskog muzeja slijepim i slabovidnim korisnicima. S obzirom na to da su u stalnom postavu izloženi većinom tekstilni i drveni predmeti, smatramo kako bi izrada replika od materijala od kojih su izrađeni i originalni predmeti bila najbolji nastavak ovog projekta. Kada financijska situacija to dopusti, planira se u postav narodnih nošnji postaviti nekoliko elemenata koji će biti dostupni za dodirivanje. Za sada su planirani drvena pokladna maska s područja Međimurja, uzorci tkanina koje su se najčešće upotrebljavale za izradu nošnji (pamuk, lan, vuna, svila, konoplja) te uvećani uzorci više različitih vrsta vezova. Sve elemente pratile bi i legende na uvećanom crnom tisku, Brailleovom pismu te audiozapisi. Nakon službenog predstavljanja projekta u travnju 2023. godine prilagodba je obogaćena novim elementom u ljeto iste godine. Na prvome katu Muzeja uz taktilnu knjigu s predmetima iz stalnog postava narodnih nošnji postavljena je lutka odjevena u nošnju s područja Hrvatskog zagorja. Sastavljena je od neinventariziranih i otpisanih komada, a sastoji se od dugačke košulje, prsluka, pregače, pojasa i ogrlice. Uz nekoliko individualnih slijepih posjetiteljica, Muzej je u lipnju 2023. godine posjetila i grupa korisnika udruge Dodir. Reakcije na prilagodbu su pozitivne.

4 U projektu su sudjelovale mr. sc. Željka Bosnar Salihagić, muzejska savjetnica i Nina Sivec, viša kustosičica i viša dokumentaristica. Osim pripreme taktilnih crteža, pripremile su i verbalne opise predmeta te u Hrvatskoj knjižnici za slijepe snimile audiozapise.

5 Za odabir predmeta zadužene su bile muzejske pedagoginje Anastazija Petrović i Silvia Vrsalović.

6 Nošnje koje su izložene u stalnom postavu slijede podjelu na panonsku, jadransku i dinarsku etnografsko-geografsku zonu.

Sukladno očekivanjima, najzanimljivija im je upravo nošnja koja se može opipati te navode kako bi takvih elemenata trebalo biti i više. Kako su i sami rekli, doživljaj dodirivanja reljefnog crteža neusporediv je s dodirivanjem trodimenzionalnog predmeta. Trudit ćemo se da naš postav u budućnosti bude još više inkluzivan i otvoren ne samo slijepim i slabovidnim korisnicima, već i drugim nepravedno zaboravljenim skupinama posjetitelja.

LITERATURA I IZVORI

- Gradski ured za gospodarstvo, ekološku održivost i strategijsko planiranje, Odjel za statističke i analitičke poslove. 2022. „Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2021. – konačni rezultati Grad Zagreb“. *Grad Zagreb, službene stranice*, objavljeno 9. studenoga 2022., https://www.zagreb.hr/userdocs-images/arhiva/statistika/popis%202021%20konačni%20rezultati/Popis%202021._konačni%20rezultati_Grad%20Zagreb_web.pdf (pristup 7.7.2023.).
- ŠEKS, Marija. 2022. „Dan bijelog štapa“. *Nastavni zavod za javno zdravstvo „Dr. Andrija Štampar*, objavljeno 14. listopada 2022., <https://www.stampar.hr/hr/novosti/dan-bijelog-stapa-15-listopada-2022> (pristup 30.6.2023.).